

УДК 371.13

РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Прохорова О.О.

Харківський національний фармацевтичний університет

У даній статті описана технологія розвитку індивідуального стилю педагогічної діяльності викладачів ВНЗ, яка дозволить підвищити рівень їх професійно-педагогічної компетентності для роботи у системі вищої освіти України. У статті наведено структуру формувального експерименту та його опис по етапах. **Ключові слова:** індивідуальний стиль педагогічної діяльності, технологія розвитку індивідуального стилю педагогічної діяльності викладачів ВНЗ, професійна компетентність.

В умовах євроінтеграції дуже гостро стає питання про необхідність удосконалення навчального процесу у педагогічних навчальних закладах, підвищення його ефективності, а також застосування нових технологій та засобів навчання. Та щоб успішно виконувати такі складні завдання необхідно мати кваліфіковані педагогічні кадри. Професіоналізм та компетентність у педагогічній діяльності детермінуються, перш за все, високим рівнем володіння системою професійних знань та умінь педагога, а також, навичками творчої діяльності.

Постановка проблеми. Наше дослідження має напромак на рішення проблеми розвитку індивідуального стилю педагогічної діяльності у викладачів ВНЗ під час підвищення кваліфікації у вищому навчальному закладі. Вищі навчальні заклади, які виконують завдання з підготовки викладачів ВНЗ мають подвійну відповідальність щодо результатів освіти, тому що рівень кваліфікації тих спеціалістів, які навчаються, залежить від рівня професійної компетентності підготовлених педагогічних кадрів. Одним із напрямків реформ освітніх систем більшості країн визначена безперервна педагогічна освіта, у центрі якої – особистість педагога та його індивідуальний стиль діяльності. Відомо, що серед вітчизняних педагогів свій індивідуальний стиль можуть визначити менш ніж 10%, в той час у США – 84%. Це, насамперед, свідчить про недостатню психолого-педагогічну підготовку випускників наших вищих навчальних закладів освіти. У сучасній педагогічній освіті існує протиріччя між зростаючими вимогами до компетентності педагогів та недостатньою розробленістю науково-теоретичних та методичних основ формування індивідуального стилю діяльності, а також акцентування уваги на сучасних прогресивних підходах до освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Індивідуальний стиль педагогічної діяльності визначається неоднозначно, проте багато дослідників прийшли до висновку про те, що він обумовлюється рівнем системи безперервної педагогічної освіти, конкретними умовами педагогічної освіти та педагогічної діяльності. Його формування в умовах колективного навчання у вузі можливо тільки на основі особистісно-орієнтованої парадигми освіти, яка на думку Якиманської І.С. припускає: розвиток індивідуальних здібностей та якостей особистості учнів як реалізація головної мети освіти; індивідуалізація

цілей розвитку особистості, які не можуть і не повинні бути поставлені як універсальні та єдині для всіх; здійснення розвитку особистості та процесу опанування знань з обліком суб'єктного досвіду та спроможностей учнів; будівництва системи освіти у напрямку від учня до мети, змісту та технологіям навчання і виховання, але не навпаки; діагностика та стимулювання розвитку особистості на основі тривалого спостереження для виявлення індивідуальних особливостей та розвитку у відповідності з ними в умовах широкого різноманіття змісту освіти, її методів та засобів [1, с. 59].

Розвиток індивідуального стилю діяльності викладача ВНЗ неможливо проводити без обліку нескінченного різноманіття його особистісних особливостей. Відомий педагог Сорока-Росинський, який характеризував вимоги до педагога, справедливо помічав, що кожен педагог не матрац, який наповнений доброчинністю, але особистість, певний склад характеру, особлива порода – кожен у своєму стилі...Кожен педагог повинен визначити, до якої породи він належить, для того щоб знати свої сильні та слабкі сторони, та всі особливості свого знаряддя, тобто, своєї особистості, як вчителя і вихователя.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема вивчення різних аспектів індивідуального стилю педагогічної діяльності не є новою. Вона вирішувалась на різних методологічних засадах. Вивчення типологічних властивостей нервової системи призвели психологів і психофізіологів (З.І. Вяткіну, Є.О. Клімова, В.С. Мерліна, Н.І. Петрову та ін.) до визначення індивідуального стилю діяльності як «обумовленої типологічними особливостями людини стійкої системи засобів діяльності, яка складається у людини, яка прямує до найкращого здійснення даної діяльності» [2, с. 49].

Інші дослідники (В.О. Кан-Калік, І.О. Колесникова, Н.В. Кузьміна, В.О. Сластенін та ін.) під стилем розуміють виявлення у своєї діяльності особистісних якостей, визначаючих своєрідність професійної поведінки педагога, його майстерність, творчий почерк, своєрідні канали самореалізації та педагогічного впливу на учнів, яким віддається перевага. Багато визначень досліджуємого предмету обумовлено його складністю та багатогранністю. Можливо розглядати індивідуальний стиль педагогічної діяльності скрізь призму навчання, тоді обидві його складові повинні бути прийняті до уваги: стиль викладання і стиль

навчання, які пов'язані між собою та взаємобумовлені. О.В. Торхова визначає ІСПД як «обумовлену індивідуальними особливостями та сталу систему засобів, якої педагог віддає перевагу, за допомогою яких він успішно створює освітнє середовище, яке сприяє розвитку індивідуального стилю навчальної діяльності учнів» [3, с. 62-63].

Крізь всі елементи педагогічної діяльності проходить її компонент – професійно-педагогічне спілкування, яке також має багато стильових характеристик. Стиль регуляції педагогом своєї діяльності та поведінки детермінує його інтегральний стиль життєдіяльності і впливає на рівень результатів професійної діяльності. Велике значення у структурі ІСПД має імідж педагога, який, у свою чергу, має певні якісні характеристики. В.А. Толочек класифікує стилі, які досліджує «у координатній системі двох факторів – діяльнісного та суб'єктного. В існуючому різноманітті стилів ми виділяємо чотири основні групи: стилі адаптації, стилі діяльності, стилі взаємодії, та стилі відношення» [4, с. 57-58].

Метою даної статті є розробка та опис технології розвитку індивідуального стилю педагогічної діяльності викладачів ВНЗ, яка дозволить підвищити рівень їх професійно-педагогічної компетентності для роботи у системі вищої освіти України.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності є головним фактором та узагальненим показником професійної компетентності, а також метою подальшого професійного самовдосконалення. Дійсно, усім педагогам ВНЗ, які досягли рівня професійної майстерності, притаманний свій власний, неповторний стиль професійної діяльності, який дозволяє їм на підставі унікального життєвого досвіду, а також індивідуальних особистісних характерологічних особистостей досягати високих результатів праці. Головним фактором професійної компетентності педагога – є відповідність стилю педагогічної діяльності вимогам конкретної ситуації розвитку. Індивідуальний стиль проявляється в умінні педагога створювати оптимальні умови для розвитку тих, хто навчається, формувати їх світовідчуття та оптимізувати шляхи власного професійного самовизначення.

Виклад основного матеріалу. Експериментальне дослідження процесу розвитку індивідуального стилю діяльності педагогів ВНЗ здійснювалося на базі НФаУ а також у Державному медичному університеті ім. Горбачевського, м. Тернопіль з 2014 по 2016 рік зі слухачами циклів: «Основи психолого-педагогічної підготовки викладачів», «Основи педагогічної майстерності», «Професійна діяльність і особистість викладача».

На першому етапі необхідно було виявити рівень сформованості уявлення про ІСПД. Для цієї мети було проведено опитування викладачів ВНЗ. Їм було запропоновано відповісти на питання «Що Ви розумієте під індивідуальним стилем педагогічної діяльності?» та «Які фактори, на Ваш погляд, впливають на формування індивідуального стилю педагогічної діяльності?», а також написати твір-мініатюру на тему «Мій стиль педагогічної діяльності в практиці викладання спеціальних дисциплін у вищому навчальному закладі».

Визначення рівня уявленн викладачів ВНЗ про ІСПД та його компоненти.

Визначення рівня повинно здійснюватися у два прийоми. Спочатку методом анкетування визначається, що викладачі ВНЗ знають про індивідуальний стиль педагогічної діяльності та його складові. З цією метою використовується анкета з відкритими запитаннями: «Що Ви розумієте під індивідуальним стилем педагогічної діяльності?»; «Які складові ІСПД Ви можете назвати?»; «Що, на Ваш погляд, впливає на формування ІСПД?». Далі шляхом контент-аналізу визначається оцінка по кожному запитанню.

Контент-аналіз (від англ. *content analysis* – аналіз змісту) – один із міждисциплінарних методів дослідження, що застосовується в соціальних науках. Н.В.Кузьміна відзначає, що «як метод наукового аналізу тексту, він застосовується в гуманітарних науках з метою поглибленого розуміння змісту тексту, соціальної позиції автора, його ціннісних орієнтацій, ідейно-політичної спрямованості як комунікатора (виробника тексту, повідомлення), так і сприйняття його реципієнтом. Контент-аналіз як спеціальний якісно-кількісний аналіз змісту текстів припускає послідовну систематичну й надійну фіксацію одиниць досліджуваного змісту й квантифікацію одержуваних даних» [5, с. 104].

Як правило контент-аналіз складається з таких процедур:

- формалізація одиниць аналізу, коли складносурядне речення подається у вигляді суми простих речень;

- усі отримані одиниці досліджуваного змісту (трансформовані судження), що відбивають якісні сторони об'єкта дослідження, групуються, після чого підраховується повторюваність кожного трансформованого судження в різних зафіксованих судженнях;

- якісні характеристики, отримані в процесі проведення робіт першого етапу, ранжуються за кількісними показниками, підрахованими на другому етапі;

- на основі аналізу проранжованих трансформованих суджень виділяються істотні сторони, що характеризують об'єкт вивчення. При цьому дослідник може до отриманого переліку додати свої характеристики, не виявлені в результаті вищезгаданого аналізу, обґрунтувавши таке додавання.

Наприклад, визначення ІСПД, було трансформоване в такий спосіб.

Складносурядне речення: «Індивідуальний стиль педагогічної діяльності (ІСПД) – це стійка, особистісно забарвлена система відносно однорідних способів виконання педагогом операцій, прийомів і дій з метою навчання й виховання студентів на підставі існуючих у нього знань, умінь й навичок, яка забезпечує ефективність професійно-педагогічної діяльності при оптимальних особистісних витратах педагога».

Прості речення, що утворюють визначення ІСПД:

1. ІСПД – система способів виконання педагогом операцій, прийомів і дій.
2. Способи виконання педагогом дій відносно однорідні.
3. Мета виконання педагогом операцій, прийомів і дій – навчання й виховання студентів.
4. Ця система стійка й особисто забарвлена.

5. Система існує на підставі наявності у педагога знань, умінь і навичок.

6. Система забезпечує ефективність професійно-педагогічної діяльності педагога.

7. Система робить оптимальними особистісні витрати педагога.

У відповідях слухачів на запитання анкети підраховувались і зараховувались судження, які за змістом збігалися з наведеними вище трансформованими складовими визначення ІСПД. За кожний збіг нараховувалось один бал. Загальна кількість балів по першому запитанню, відповідно, – 7 балів. За друге запитання, структуру правильної відповіді на яке наведено у даному підрозділі вище, – 10 балів. Як правильна відповідь на третє запитання виступала розроблена модель з такими складовими: 1) професійні знання, уміння й навички педагога; 2) загальні та спеціальні педагогічні здібності; 3) індивідуальні психологічні особливості особистості педагога; 4) типологічні біопсихічні властивості педагога. Таки чином, за третє запитання нараховувалося 4 бали.

Таким чином, після анкетування для кожного викладача ВНЗ було отримано суму балів по кожному запитанню, а також їх загальну суму, яка, як показано раніше, дорівнює 21 балу. У результаті було отримано шкалу від 0 до 21 бала, яку було розбито на три інтервали: 0-8 балів – *низький рівень*; 9-16 балів – *середній рівень*; 17-21 – *високий рівень уявлень про ІСПД*.

Наступний компонент. Оцінка ступеня розвитку рефлексії слухачів.

Крок 1. Спочатку методом анкетування визначається як викладачі ВНЗ оцінюють себе в педагогічній діяльності. З цією метою використовується анкета з відкритими запитаннями: «Які якості Вашої особистості будуть сприяти опануванню професії педагога?», «Які якості Вашої особистості будуть утруднювати цей процес?», «Як і за рахунок чого Ви будете компенсувати прояв у себе небажаних якостей і властивостей особистості?». Далі шляхом контент-аналізу визначається оцінка по кожному запитанню по йшлося вище.

Крок 2. Кожний викладач ВНЗ експериментальної групи складає «Програму індивідуального саморозвитку особистості», створення якої є змістом семінарсько-практичного заняття у циклі «Основи педагогічної майстерності».

Крок 3. Кожним викладачем із використанням контент-аналізу оцінюється «Програма індивідуального саморозвитку особистості «з виділенням таких її компонентів, над якими йому потрібно працювати протягом певного терміну, що залишився до закінчення навчання на курсах підвищення кваліфікації у педагогічному закладі освіти».

Компонент Д3. Виявлення у викладачів ВНЗ наявності професійно важливих якостей (ПВЯ) та професійно шкідливих якостей (ПШЯ).

Виявлення виявляється шляхом тестування. Для виявлення певної якості використовується своя тестова методика. Перелік ПВЯ та ПШЯ із зазначенням методики для визначення кожної з них наведено нижче.

З метою виявлення у викладачів ВНЗ наявності професійно важливих та професійно шкідливих якостей нами були запропоновані певні тестові методики.

Професійно важливі якості нами визначені такі: доброзичливість; об'єктивність; оптимістичність; готовність до саморозвитку; організованість; емпатія; толерантність.

Професійно шкідливі якості:

– ригідність, котра розуміється як «індивідуально-психологічна особливість особистості, що проявляється як прихильність до однотипних способів дій та сприйняття». Ще ригідність розуміється як відносна нездатність змінити дію або ставлення, коли цього потребують об'єктивні умови. Визначення здійснюється за методикою, наведеною в [6, с. 79];

– агресивність, що розуміється як здатність до агресії. У свою чергу, «агресія (від лат. *aggredi* – нападати) – індивідуальна або колективна поведінка, дія, що спрямована на здійснення фізичної або психологічної шкоди, збитку або знищення людини, групи людей» [6, с. 81]. Визначення здійснюється за методикою, наведеною в [6, с. 96];

– авторитарність, під якою розуміється соціально-психологічна характеристика особистості, що відбиває її прагнення максимально підкорити своєму впливу партнерів по взаємодії та спілкуванню [6, с. 81-82]. Розглянемо інтерпретацію результатів за кожним із тестів.

Результати опитування і контент-аналізу творів показали, що у слухачів сформовано, але майже загально уявлення про поняття, яке досліджувалося. Частіше за все викладачі ВНЗ ототожнюють ІСПД з реалізацією діяльносного індивідуального підходу у навчанні.

На засаді отриманих результатів процес розвитку ІСПД у викладачів ВНЗ було прийнято рішення починати з цілеспрямованого формування уяви та поняття ІСПД, його структури, факторів впливання і характеристик різних стилів по існуючим класифікаціям. Для цього у рамках циклу «Лекторська майстерність педагога» було спеціально підготовлено та прочитано лекцію «Індивідуальний стиль педагогічної діяльності» (2 год.). З метою формування уяви про структуру ІСПД та характеристики його основних компонентів викладачам ВНЗ було запропоновано оцінити за десятибальною шкалою прояв складових ІСПД інших викладачів ВНЗ, використовуючи спеціально розроблену анкету. Після цього викладачам було запропоновано оцінити прояв компонентів вже особистого ІСПД за допомогою тієї ж анкети. Для психологічної готовності щодо виконання ролі викладача ВНЗ та підготовки до сприйняття власної педагогічної діяльності Викладачам ВНЗ, які опанували цикл «Основи психолого-педагогічної підготовки викладачів», було запропоновано перерахувати якості та властивості особистості, які є необхідними у подальшій професійній діяльності, а також бажаними та зонайменше небажаними. Викладачам ВНЗ було запропоновано оцінити ступень розвитку сформованості тих якостей та особистостей, які будуть сприяти подальшому їх розвитку у професійній діяльності, а також тих, які можуть ускладнити чи уповільнити процес професійної діяльності. На підставі виявлених якостей та особливостей, викладачам ВНЗ було запропоновано спрогнозувати засоби оптимального застосування виявлених професійно важливих та компенсування небажаних якостей та осо-

бливостей особистості. Програма розвитку ІСПД викладачів ВНЗ складалася з декількох етапів.

По-перше, на практичних заняттях циклу: «Основи психолого-педагогічної підготовки викладачів» було організовано самопізнання викладачами ВНЗ тих особливостей їх особистості, які впливають на розвиток і визначають ІСПД. На цьому етапі було проведено їх психологічне тестування на виявлення типу нервової системи, типу темпераменту, типу акцентуацій характеру, а також виявлені рівні сформованості комунікативних та організаторських здібностей. Результати тестування порівнювали з результатами педагогічного спостереження. Згідно з результатами діагностики, викладачам ВНЗ було запропоновано скласти програму професійного розвитку власної особистості.

По-друге, для подальшої роботи по розвитку ІСПД викладачі ВНЗ були поділені на групи, у яких за допомогою спеціальних тренінгів на практичних заняттях у циклі «Педагогічна май-

стерність викладача» приділялося особлива увага розвитку і застосуванню професійно важливих якостей та властивостей особистості у професійній діяльності та коректующим вправам по нівелюванню професійно небажаних особливостей.

По-третє, проводилося анкетування викладачів ВНЗ на педагогічних курсах підвищення кваліфікації та педагогічне спостереження з метою виявлення особливостей притаманного їм ІСПД.

На четвертому етапі здійснюватиметься корекція проявів окремих складових ІСПД викладачів ВНЗ з позиції особистісно-орієнтованого підходу.

Висновок. Таким чином, запропонована технологія розвитку індивідуального стилю педагогічної діяльності викладачів ВНЗ медико-фармацевтичного профілю дозволить підвищити їх рівень професійно-педагогічної компетентності для системи вищої освіти України, згідно з вимогами та положеннями, які містяться у Болонській декларації.

Список літератури:

1. Якиманська І.С. Особистісно-орієнтоване навчання у сучасній школі. М.: Вересень, 2000. – 110 с.
2. Клімов Є.О. Індивідуальний стиль діяльності у залежності від типологічних властивостей нервової системи. Казань, 1969.
3. Торохова А.В. Індивідуальний стиль діяльності учителя// Педагогіка, № 6, 2003. – С.59-66.
4. Толочек В.О. Стилi професійної діяльності: організація компонентів та взаємодія суб'єктів// Вісн. Моск. Ун-та. Сер. 14, Психологія, 1996, № 3. – С.51-59.
5. Кузьмина Н. В. Методы исследования педагогической деятельности / Ленинград. гос. ун-т им. А.А. Жданова. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1970. – 114 с.
6. Зеер Э.Ф. Социально-психологические особенности личности инженера-педагога: Сб. науч. тр. / Свердлов. инженер-пед. ин-т. – Свердловск: СИПИ, 1988. – 116 с.

Прохорова Е.А.

Харьковский национальный фармацевтический университет

РАЗВИТИЕ ИНДИВИДУАЛЬНОГО СТИЛЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГОВ ВУЗОВ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация

В данной статье описана технология развития индивидуального стиля педагогической деятельности педагогов ВУЗов, которая позволит повысить уровень их профессионально-педагогической компетентности для осуществления профессиональной деятельности в системе ВО Украины. Также, была приведена структура формирующего эксперимента и его поэтапное описание.

Ключевые слова: индивидуальный стиль педагогической деятельности, технология развития индивидуального стиля педагогической деятельности педагогов ВУЗов, профессиональная компетентность.

Prochorova H.A.

Kharkiv National University of Pharmacy

ELABORATION OF INDIVIDUAL STYLE OF PEDAGOGICAL ACTIVITY FOR UNIVERSITY EDUCATORS OF MEDICAL AND PHARMACEUTICAL PROFILE

Summary

The technology of elaborating individual style of pedagogical activity for university educators, which will help to increase the level of their professional competence for carrying out professional activity in the Higher Education system of Ukraine, is described in the article. The structure and step by step description of a forming experiment is also submitted.

Keywords: individual style of pedagogical activity, the technology of elaborating individual style of pedagogical activity, professional competence.